

УДҚ 327.85

ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН АРАСЫНДАҒЫ БАЙЛАНЫСТАР

Адель-Асқарова Малика

malideljay@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰҰ Халықаралық қатынастар факультетінің

Халықаралық қатынастар кафедрасының 3 курс студенті,

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Джумадилова Г.М.

Еуропалық Одақ пен Қазақстан 1991 жылы тәуелсіздік алғаннан бері серіктес. 2015 жылдың желтоқсанында Еуропалық Одақ пен Қазақстан кеңейтілген серіктестік және ынтымақтастық туралы келісімге (ЕРСА) қол қойды. Орталық Азиядағы серіктеспен бірінші рет жасалған бұл жаңа келісім ЕО мен Қазақстан арасындағы қатынастарды жаңа деңгейге көтеріп, ЕО пен Қазақстан арасындағы қатынастардың 25 жылдан астам уақытында маңызды кезең болды. ЕО-ға мүше барлық елдер мен Еуропалық парламент ратификациялаған ЕРСА 2020 жылдың 1 наурызында күшіне енді. ЕРСА ЕС пен оның мүше мемлекеттеріне Қазақстан мен өзара сауда мен инвестицияларды ілгерілету, әділет пен ішкіістер, экономикалық және қаржылық ынтымақтастық, энергетика, көлік, қоршаған орта және климаттың өзгеруі сияқты негізгі саясат салаларында ынтымақтастықты дамытуға және нығайтуға мүмкіндік береді. Жұмыспен қамту және әлеуметтік мәселелер, мәдениет, білім беру және зерттеу.

Еуропалық Одақ пен Қазақстан тығыз экономикалық және сауда қатынастарын орнатты.

ЕО бүгінде сыртқы сауданың 40% құрайтын Қазақстанның алғашқы сауда серіктесі болып табылады. ЕО сонымен қатар Қазақстандағы алғашқы шетелдік инвестор болып табылады, оның үлесіне жалпы тікелей шетелдік инвестициялар (ТШИ) ағындарының 48% - ы және 2018 жылы ТШИ-дің жалпы таза акцияларының шамамен 60% келеді.

ЕРСА Еуропалық Одақ пен Қазақстан арасындағы қатынастардың кеңейтілген құқықтық базасын орнатады. ЕРСА Сауда және кәсіпкерлік регламенттері ынтымақтастықты нығайту және ЕС пен Қазақстан компаниялары үшін келесідей салаларда жақсы реттеуші ортаны қамтамасыз ету арқылы сауда және инвестициялық қатынастарды жеңілдетеді:

- қызмет көрсету саудасы;
- компанияларды құру және пайдалану;
- капитал қозғалысы;
- шикізат пен энергия;
- мемлекеттік сатып алу;
- интеллектуалды құқықтар.

Қазақстан Дүниежүзілік сауда ұйымына 2015 жылдың 30 қарашасында кірді.

ЕО халықаралық сауда ережелері мен ережелерін қолдану арқылы елдің әлемдік экономикаға енуіне көмектесетін Қазақстанның қосылуын үнемі қолдайды.

Қазақстан экономикасы көбінесе мұнай секторына, сондай-ақ көмір, уран және басқа да маңызды шикізат өндіруге негізделген. Қазақстан ЕО-ға энергия ресурстарының негізгі жеткізушісі болып табылады және ЕО нарықтарын жеткізу көздерін әртараптандыруға үлес қосады. Мұнай экспортының 70% -дан астамы ЕО-ға жіберілетіндіктен (ЕО-ның мұнайға деген сұранысының 6% -ы), Қазақстан қазірдің өзінде ЕО-тың ОПЕК-ке мүше емес Ресей мен Норвегиядан кейінгі жеткізушісі болып табылады. Қазақстан өз газын Ресейге, Украинаға және Қытайға экспорттайды. Сондай-ақ, Қазақстан Энергетикалық Хартияның мүшесі болып табылады және энергетикалық хартияны жаңарту бойынша болып жатқан пікірталастарда белсенді рөл атқарады.

Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы арасындағы екіжақты қатынастар басталғаннан бері энергетика саласында мықты және өзара тиімді қатынастар орнады. ЕО-дағы ірі энергетикалық компаниялардың қазақстандық мұнай-газ саласына қомақты инвестициялары бар. Екінші жағынан, ҚМГ Қазақ ұлттық мұнай-газ компаниясы ЕО-ның Оңтүстік-Шығыс Еуропадағы және Шығыс Әріптестік елдеріндегі маңызды өңдеу, сауда және бөлшек сауда активтерін бақылайды.

Қазақстан уранның өте үлкен қорына ие және шикі уран өндірісі мен экспорты бойынша әлемде бірінші орында. Бұл ЕО атом энергетикасының жалғыз ірі жеткізушісі және ЕО-ның уранға деген қажеттілігінің 21% -нан астамын қанағаттандырады. Қазақстаннан мұнай мен уран экспорты Еуропалық Одақ үшін маңызды және континенттің энергетикалық секторын әртараптандыруға оң үлес қосады.

1. ТАСИС бағдарламасы аясында Еуропалық Одақ республикадағы жекешелендіру саясатын жүзеге асыруға, кәсіпорындарды дамытуға, кіші және орта кәсіпорындарды жаңғыртуға, қаржы құрылымдарын жетілдіруге көмек беріп, қазақстандық экономиканы қайта құруға өз үлесін қосты. Сонымен қатар, ТАСИС бағдарламасының мақсаттары экономикалық және техникалық ынтымақтастықпен шектелмей, астарында саяси мақсаттарды да көздегені анық. ТАСИС қызметінің маңызды бөлігі іс-әрекеттегі реакторлар мен ядролық қондырғылардың қауіпсіздігін қамтамасыз етумен байланысты болды.

2. Әлеуметтік жүйені үйлестіру тек шаруашылық саладағы шаралардың нәтижесі бола қоймайды. Экономикалық іс-шаралармен қатар, әлеуметтік саланы реттеу жұмыстары жасалуы керек. Осылайша, экономикалық іс-қимылдың әртүрлі қырларын жалпы реттеу саясатымен қатар, Еуропалық Одақ құзырына кіретін элементтердің құрамдас бөлігі «жұмыспен қамтамасыз ету саясаты», сондай-ақ «денсаулық сақтау саласындағы саясат» (Келісімнің 3-бабы) болып табылды.

Еуропалық Одақтың әлеуметтік саласында үйлестірілген саясат жүргізудің маңыздылығы өзара байланысты екі себептің салдары. Ол ортақ нарықтың әлеуметтік мақсаттары және Еуропалық Одақ қызметінің барлық бағыттарында «өз міндеті ретінде Қауымдастық шеңберінде жұмыспен қамтамасыз ету және әлеуметтік қорғауды, әйелдер мен ерлердің тең құқықтылығы, өмір сүру деңгейі мен сапасын көтеруді белгілеуімен» негізделеді.

3. Шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау болмаса дамыту қиын. Қажетті жабдық әрқашан қол жетімді бағаға ие бола бермейді, экономика алпауыттарымен бәсекелестік адам төзгісіз және бүлінуге әкеледі. Экономикалық өзара әрекеттесу серіктес мемлекеттен қажетті өнімді қол жетімді бағамен сатып алуға мүмкіндік береді. Ішкі және серіктес өндіріс үшін кедергілер аз. Шағын ұйымдарды қолдау және олардың бәсекеге қабілеттілігін қолдау шаралары шағын фирмалардың, ең болмағанда, ішкі нарықта не өндіретіндігіне және кім үшін болатынына кепілдік береді.

4. Теориялық тұрғыдан алғанда, бұл Қазақстан үшін экспортты қайта өңдеу салаларының өсуіне түрткі болуы керек. Осыған байланысты, Ресей шекарасына тікелей іргелес жатқан қазақстандық өңірлерде бизнес үшін жақсы перспективалар ашылууда.

5. Биліктің пікірінше, республиканың Беларусьпен және Ресеймен сыртқы саудасының өсуі болады. Тағы да, теория жүзінде бұл ЖІӨ өсімінің артуына, бәсекелестік пен

өнім сапасының артуына, жаңа жұмыс орындарының ашылуына және әлеуметтік тұрақтылықтың артуына әкелуі керек. Қазақстанның Беларусьпен және Ресеймен сыртқы сауда айналымында алғашқы оң нәтижелерге қол жеткізілді. Кедендік одақ өмір сүре бастағаннан бері республиканың сыртқы сауда көлемі құрылғанға дейін оның көлемінен едәуір асып түсті. Мысалға, бұл біздің солтүстік көршімізбен сауда-саттық көрсеткіштерінен айқын көрінеді.

6. Қазақстанның экс-президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың бастамасымен 2013 жылдың 30 мамырында «жасыл» экономикаға көшудің тұжырымдамасы жасалып, оған қол қойылды. 2015 жылы Еуропалық Одақ пен Қазақстан Қазақстанның жасыл экономика моделіне көшуін қолдау жөніндегі жобаны бастады.

7. Осыдан тура он жыл бұрын, 2010 жылы 11 наурызда Қазақстан Болон процесі деп аталатын еуропалық жоғары білім беру аймағына енгені назар аудартады. «Университеттердің магна картасына» 60 қазақстандық ЖОО қол қойды. Бүгінде Еуропалық Одақ біздің студенттерімізге әр түрлі білім беру бағдарламаларын ұсынады: Темпус, Эразмус, DAAT және т.б. Академиялық ұтқырлық бағдарламасы аясында қазақстандық жастар Еуропаның кез-келген елінде тағылымдамадан өте алады. Орта ғасырлардан басталған еуропалық жоғары білім беру тәжірибесін зерттей отырып, біз өз білім беру жүйемізді құра аламыз.

Мысалдар іздеудің қажеті жоқ: біздің А.Байтұрсынов атындағы ҚМУ-да көптеген студенттер білім беру саласындағы еуропалық ынтымақтастық бағдарламаларының арқасында тәжірибе мен білім жинады. сайт әкімшілігінің келісімімен материалға белсенді сілтеме жасалған жағдайда ғана. Авторлық құқықты қорғауға арналған материалдарды пайдалануға 30% -дан аспайды.

8. Барлық Орталық Азия елдері сияқты, Қазақстан гуманитарлық көмек пен азаматтық қорғаныс үшін ЕО қаржыландыруды алады. Жалпы алғанда, Еуропалық Комиссияның табиғи апаттарға дайындық бағдарламасы аясында шамамен 100 жоба қаржыландырылды, олардың жалпы сомасы 33 миллион еуродан асады. Бағдарламаның қолданыстағы жоспары жергілікті, мемлекеттік және ұлттық деңгейлерде апаттар қаупін азайтуға, сондай-ақ мектеп қауіпсіздігі мен ауруханаға дайындықты арттыруға бағытталған.

O (Opportunities) Мүмкіндіктері

1. Бұл электрондық құжат айналымы схемасын күшейтуге, бюрократиялық кедергілерді азайтуға негізделуі керек. Мұндағы ЕО-мен өзара әрекеттесу тек тілектер мен ұсыныстармен шектелмейді. Мысалы, Еуропалық Одақ Еуропалық Кеңес жүзеге асыратын Орталық Азия үшін заңдылықты нығайтудың жаңа аймақтық бағдарламасына сегіз миллион еуро бөлді. Бағдарлама Орталық Азия елдерінің, оның ішінде Қазақстан үкіметтерінің аймақтық желілерге қол жетімділігін арттыруға және оқытуға бағытталған. Қаржыландырудың едәуір бөлігі Қазақстанға тиесілі.

Сонымен қатар, Қазақстан мен Орта Азия республикаларына сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл тәжірибесін құруға қолдау көрсетілетін болады. Авторлық құқықты қорғауға арналған материалдарды пайдалануға 30% -дан аспайды.

W (Weaknesses) Әлсіз тұстары

1. Статистика агенттігінің деректері қазақстандық бизнестің біртұтас нарық аясында бәсекеге беларуссиялықтармен және бірінші кезекте ресейліктермен жылдан-жылға Қазақстандағы өз позицияларынан айырылып, бәсекеге толықтай дайындалуға уақыты болмағанын көрсетеді.

2. Импорттың пайдасына Қазақстан мен оның КС серіктестері арасындағы сыртқы сауданың теңгерімсіздігі ұлттық валюта бағамының төмендеу қысымын күшейтеді. Соңғы екі жылдағы Ресеймен саудадағы жағымсыз көрсеткіштер, сайып келгенде, билікті 2009 жылғы девальвация сияқты екінші көшкін девальвациясын жасауға итермелеген болуы мүмкін.

T (Threats) Қәуіптері

1. Еуропалық Одақтың төрт елі Берлин мен Париждің коронавирусқа ең көп ұшыраған елдерге көмек қорын құру жоспарын қолдаудан үзілді-кесілді бас тартты. Австрия, Нидерланды, Дания және Швеция пандемияның қиын кезеңінде ашық қарсы тұруға шешім қабылдады, өйткені олар ең алдымен Франция мен ФРГ-дің жомарттығы үшін төлеуге мәжбүр болады.

ҚОРЫТЫНДЫ +9-4

SWOT талдауды қорытындылай келе, мәселенің күшті тұстары мен мүмкіндіктері басым екендігін байқауға болады. Қазақстанның шикі мұнай экспорты бойынша шамамен 76 пайызы Еуропаға жіберіледі. Екінші жағынан, Еуроодақ Қазақстанның ең ірі сауда іріптесі болып табылады. «2008 жылы оның көлемі 39 миллиард долларды құрады, яғни елдің барлық сыртқы саудасының 40 пайызы болды. Еуроодақ елдері біздің еліміздің экономикасына 40 миллиард долларға жуық тікелей инвестиция әкелді.

Қазақстанның ЕО энергетикалық ландшафтындағы өсіп келе жатқан рөлі екіжақты энергетикалық ынтымақтастықтың дамыған заңнамалық және институционалдық негіздерімен қамтамасыз етіледі. Еуропалық Одақ пен Қазақстан арасындағы ЕРСА өзара мүдделілік, өзара қарым-қатынас, ашықтық және болжау қағидаттары негізінде энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ете отырып, энергетика саласындағы кеңейту, тұрақты және тиімді ынтымақтастықтың қажеттілігін мойындайды. Еуропалық Одақ пен Қазақстан арасындағы энергетикалық қатынастардың практикалық аспектілері 2006 жылы жасалған энергетикалық ынтымақтастық туралы өзара түсіністік туралы меморандум аясында қарастырылады, ол келесі тақырыптарды қамтиды:

- энергетикалық қауіпсіздік және инвестиция;
- жеткізілім қауіпсіздігін арттыру;
- сұраныстың болжамдылығы;
- өзара мүдделі көлік инфрақұрылымын салу / жанарту;
- өндірістік кооперацияны дамытуға ықпал ету (жоғары және төменгі).

Сондай-ақ, энергияның осы түрін бейбіт мақсатта пайдалануға байланысты жалпы аспектілерді қарастыратын, сонымен бірге ядролық қауіпсіздік пен ядролық синтез сияқты нақты салаларды қарастыратын бірнеше ядролық энергетика саласындағы ынтымақтастық туралы келісімдер бар. Тиісті келісімдердің орындалуын талқылау үшін ЕО мен Қазақстан шенеуніктері арасында кездесулер мезгіл-мезгіл ұйымдастырылып тұрады. [1]

Еуропаның инновациялық бағыты Қазақстанның мақсаттарымен сәйкес келеді. Сондықтан біз еуропалық білімнің бәсекеге қабілеттілігіне ерекше назар аударуымыз керек.

Еуропада білім деңгейі өте жоғары болды. Осы күш-жігердің нәтижесі - инновацияларды дамыту, жаңа технологияларды табысты игеру, экономиканың жетекші құрылымы, бәсекеге қабілетті өнім шығару. Бүгінгі таңда қазақстандық институттар еуропалық университеттердің барлығымен кең ынтымақтастықта жұмыс істейді, онда 20 мыңнан астам студенттер бар, олар біздің студенттерімізде оқиды. Қазақстанда Ұлыбритания, Ресей, Германия серіктестері бар бірлескен университеттер бар. Франция, Польша, Венгрия, Чехия, Италия, Испания университеттерімен бірлескен бағдарламалар жүзеге асырылуда. Жаңа «Назарбаев университетінің» әлеуеті зор. [2]

ЕО мен Қазақстан көптеген құралдар арқылы даму мәселелері бойынша тығыз жұмыс істейді. Қазақстан ЕО-тен Еуропалық демократия және адам құқықтары құралы (EIDHR), тұрақтылық пен бейбітшілікті нығайту құралы (ICSP), ядролық қауіпсіздік құралы, серіктестік құралы және ERASMUS + бағдарламасы арқылы білім беруді қолдау мен алмасу арқылы қаржылық және техникалық көмек алуға құқылы.

Қорытындыла келе, Еуропалық Одақ тең құқылы және тәуелсіз мемлекеттердің одағы екенін ескере отырып, Қазақстан екі деңгейлі қатынастар жүйесін құруда: жалпы одақпен және әр мемлекетпен бөлек. Сонымен қатар, екі деңгей де бір-бірін толықтырады, бұл әртүрлі қол қойылған келісімдер мен іске асырылатын жобаларда көрінеді.

Қазіргі уақытта Еуропалық Одақ экономикалық және валюталық одақтың құрылуымен жаңа кезеңге өткен интеграцияны тереңдету саясатын жүргізіп жатқанын атап өту маңызды. Біздің көз алдымызда Еуропалық Одақтың саяси салмағы мен рөлі артып келеді. Ол өзінің шығысқа қарай кеңею стратегиясын батыл және дәйекті түрде жүргізуде. Қазақстан үшін Еуропалық Одақтың ТМД елдерінің шекараларына жақындауы өте жағымды құбылыс және республиканың прагматикалық мүдделеріне жауап береді. ЕО-ның кеңеюі аймақтағы және жалпы Еуразия континентіндегі тұрақтылықты сақтауға қосымша фактор ретінде қызмет етеді деп болжауға болады. Біздің қарым-қатынастарымыз тұрақты және ұзақ мерзімді болып келеді: Қазақстан денсаулық сақтау, әлеуметтік сала, ғылыми зерттеулер, республикадағы реформалар, нарықтық құрылымдар құру және экономиканы ырықтандыру сияқты мәселелер бойынша ЕО-дан қолдау тапты.

Техникалық көмек көрсету - ЕО-мен экономикалық ынтымақтастықтың маңызды бағыттарының бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1.Kazakhstan and the EU / [Электрондық ресурc]
- 2.URL:https://eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/1367/kazakhstan-and-eu_en
- 3.Kazakhstan and European union.Kazakhstan has to take most important things from cooperation with Europe – new technologies, knowledge and experience. As it’s known the core of European achievements is they are fundamental. / [Электрондық ресурc]URL:<https://articlekz.com/en/article/18652>
- 4.EU-KAZAKHSTAN RELATIONS / [Электрондық ресурc]
- 5.URL:<https://googleads.g.doubleclick.net/pcs/click?xai=AKAOjsuT7AbC4iNZGn4EekgH5BWGgum1C-uoo81joxtbntxKZGIocrOCuGn48P>